

PARK EĞİTİM SAĞLIK OCAĞINA BAĞLI BİR GECEKONDU BÖLGESİNDE FERTİL KADINLARIN KONTRASEPTİF YÖNTEM KULLANIM DURUMLARI (1987)

Said Bodur*

Ülkemizde aile planlaması çalışmaları, 1965 yılında kabul edilen 557 sayılı ve 1983 de yeniden düzenlenen 2827 sayılı Aile Planlaması hakkındaki kanunun öngördüğü şekilde sürdürülmektedir.

Aile planlaması çalışmalarında elde edilen sonuçlar, kırsal ve kentsel yerleşim yerlerine göre farklılık göstermektedir. Kentsel yerleşim yerlerinde sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak daha iyi sonuçlar alınmakta ise de, kent çevrelerinde yerleşen gecekondulu toplumunda, aile planlaması ile ilgili çalışmalarda, kent toplumdaki kadar iyi sonuçlar alınmadığı bilinmektedir.

Bu çalışma, kent merkezine bitişik bir gecekondulu bölgesinde, 15-49 yaş evli kadınların kantrasepsiyon konusundaki davranışları ve bu davranışlarına etkili olan faktörleri değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

MATERYAL ve METOD

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalınca 1981 yılında açılan Park Eğitim Sağlık Ocağının hizmet bölgesi kentsel yerleşim yeri olup, oturlan evlerin % 28'i apartman ve % 72'si gecekondulu yapılarından oluşmuştur. Ocağa bağlı gecekondulu bölgede beş sağlık evi vardır.

Bölgedeki 15-49 yaş evli kadınların gebelikten korunma durumlarının incelenbilmesi için, araştırma kapsamına rastgele yöntemi

* A.Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Park Eğitim Sağlık Ocağı Tabibi

ile seçilen bir sağlık evinin verileri alındı ve örneğimize çıkan sağlık evi verilerinin, bölgeyi temsil ettiği istatistiki yöntemlerle test edildi.

Araştırma kapsamına giren toplumun % 31,3 ünü 0-14 yaş grubu çocuklar, % 27,5 ini 15-49 yaş grubu kadınlar oluşturmaktadır. Bölge de toplumun % 84,2 si okuma yazma bilmektedir. Bu oran Türkiye ortalamasından yüksektir. 15 yaş üzeri toplumun meslek dağılımı ise şöyledir : % 43,0 ev kadını, % 21,9 işçi, % 19,3 memur, % 5,9 öğrenci, % 5,5 serbest meslek mensubu ve % 4,4 işsiz.

Araştırma kapsamına alınan 262 evli kadından, veri toplama sırasında gebelik, menapoz, infertilite ve histerektomi geçirme gibi nedenlerle gebelik riski altında olmayan 44 kadın hariç tutularak 218 kadın değerlendirilmeye alınmıştır. Veriler, bu konuda eğitilmiş sağlık evi hemşirelerinin, 1987 yılı Haziran taramalarındaki ev ziyaretlerinde doldurdukları «15-49 Yaş Kadınlarda Aile Planlaması Çalışmalarını İzleme Çizelge»lerinden elde edilmiştir. Ayrıca, geliştirdiğimiz anket formlarını onda bir örnekleme ile sahada uygulayarak verilerin güvenilirliği tarafımızdan doğrulanmıştır.

Çalışmada, gebelikten koruyuculuk oranı yüksek olan R.İ.A. (rahim içi araç), oral kontraseptif, prezervatif ve cerrahi yöntemler etkili yöntem olarak; coitus interruptus, takvim yöntemi, krem, lavaj vb. yöntemler ise etkisiz yöntem olarak değerlendirilmiştir.

Bulguların önem kontrolü X^2 (ki kare) istatistik yöntemiyle yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan ve gebelik riski altında bulunan 218 kadından 192 si (% 88,1) herhangi bir kontraseptif yöntemi kullanmaktadır. Gebelikten korunan kadınların % 45,3'ü R.İ.A. olmak üzere toplam % 56,8'i etkili yöntemlerle korunmaktadır (Tablo 1).

Kadınların yaş gruplarına göre gebelikten korunma oranları incelendiğinde (Tablo 2), 25 yaşın üzerinde olan kadınların 15-24 yaş grubundakilere göre daha yüksek oranda korundukları görülmüştür ($X^2 = 28,874$ $P < 0,01$). Aynı şekilde yöntem seçiminde de yaş grupları

Tablo 1 : Araştırma Kapsamındaki Kadınların Kullandıkları Kontraseptif Yöntemler.

Kontraseptif Yöntemler	Sayı	Yüzde
RIA	87	45,3
Oral Kontraseptif	7	3,7
Prezervatif	6	3,1
Cerrahi Yöntem	9	4,7
C. Interruptus	68	35,4
Diğer	15	7,8
TOPLAM	192	100,0

arasında fark bulunmuş, 35+ yaştaki kadınları ndaha çok etkisiz yöntemlerle korundukları gözlenmiştir ($X^2 = 18,840 P < 0,01$). 15-24 ve 25-34 yaş gruplarındaki kadınların yöntem seçimlerinde fark olup olmadığı da ayrıca test edilmiş, 15-24 yaş grubundaki kadınların daha çok etkili yöntemlerle korundukları ($X^2 = 8,077 P < 0,05$) anlaşılmıştır.

Tablo 2 : Kadınların yaş gruplarına göre kontraseptif yöntem kullanımları

Grupları	Gebelikten Korunan						TOPLAM	
	Etkili Yöntem		Etkisiz Yöntem		Korunmayan		Sayı	%
	Sayı	%(x)	Sayı	%(x)	Sayı	%		
15-24	31	79,5	8	20,5	18	31,6	57	100,0
25-34	52	61,2	33	38,8	6	6,6	91	100,0
35+	26	38,2	42	61,8	2	2,9	70	100,0
Toplam	109	56,8	83	43,2	26	11,9	218	100,0

(x) Korunanların Yüzdesi

Gebelikten korunmayan kadınların % 69'u 15-24 yaş grubundadır. Bu kadınlar yeni evli ve çocuk isteyen kadınlardır. Korunma oranlarının yaşla orantılı artışına karşılık, etkili yöntem kullanımının genç yaşlarda yüksek olmasının, öğrenim düzeyi ile ilgili olduğu düşünülmüştür. Çünkü, bölgedeki 15-24 yaş grubu kadınlar, öğrenim düzeyi en yüksek olan gruptur. Bunu, 25-34 ve 35+ yaş grupları izlemektedir.

Bölgedeki evli kadınların % 80,3'ü okuma yazma bilmektedir. Bu kadınların da % 78,3'ü ilkokulu, % 10,6 sı orta ve daha yüksek bir öğrenim programını bitirmiştir. Öğrenim gören kadınların gebelikten korunma oranları % 85,9; öğrenim görmeyen kadınların ise % 93,5 tir (Tablo 3). Aradaki fark önemsizdir ($p > 0,05$). Yöntem seçiminde ise, öğrenim durumuna göre kadınlar arasında fark vardır. Herhangi bir öğrenim programını bitiren kadınlar, öğrenim görmeyenlerden daha fazla etkili yöntemleri kullanmaktadırlar ($X^2 = 8,695$ $p < 0,05$).

Tablo 3. Kadınların Öğrenim Durumuna Göre Kontraseptif Yöntem Seçimleri.

Öğrenim Durumu	Etkili Yöntem		Etkisiz Yöntem		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Öğrenim Görmeyen	24	41,4	34	58,6	58	100,0
İlkokul	74	62,2	45	37,8	119	100,0
Orta ve Üzeri	11	73,3	4	26,7	15	100,0
TOPLAM	109	56,8	83	43,2	192	100,0
$X^2 = 8,695$	$P < 0,05$					

Gecekondu bölgesindeki kadınların çocuk sayılarına göre, kontraseptif yöntem kullanım oranları ve yöntem seçimleri değişmektedir (Tablo 4). İki ve daha fazla çocuklu kadınlar daha yüksek oranda gebelikten korundukları halde ($X^2 = 40,721$ $P < 0,001$), çocuksuz ve bir çocuklu kadınlar çok çocuklulara göre daha çok etkili yöntemleri kullanmaktadırlar ($X^2 = 6,241$ $P < 0,05$).

Tablo 4. Kadınların Çocuk Sayılarına Göre Kontraseptif Yöntem Kullanım Durumları.

Çocuk Sayısı	Etkili Yöntem		Etkisiz Yöntem		Korunmayan		TOPLAM	
	Sayı	% (x)	Sayı	% (x)	Sayı	%	Sayı	%
0-1	20	74,1	7	25,9	18	40,0	45	100,0
2+	89	53,9	76	46,1	8	4,6	173	100,0
Toplam	109	56,8	83	43,2	28	1,9	218	100,0

(x) Korunanların Yüzdesi

Araştırma kapsamındaki kadınlardan herhangi bir ve daha fazla çocuğu ölenler % 94,3; hiç çocuğu ölmeyenler % 86,1 oranında gebelikten korunmaktadır (Tablo 5). Çocuğu ölen kadınların gebelikten daha fazla orunmaları istatistiki olarak önemli bulunmuştur ($X^2=4,823$ $P<0,05$). Buna karşılık çocuğu ölmeyen kadınların daha çok etkili yöntemleri kullandıkları gözlenmiştir ($X^2=3,965$ $P<0,05$).

Tablo 5. Kadınların Ölen Çocuğu Olup Olmadığına Göre Kontraseptif Yöntem Kullanım Durumları.

Ölen Çocuk Durumu	Gebelikten Korunan				Korunmayan		TOPLAM	
	Etkili Yöntem Sayı	Etkili Yöntem % (x)	Etkisiz Yöntem Sayı	Etkisiz Yöntem % (x)	Sayı	%	Sayı	%
Çocuğu Ölen	25	50,0	25	50,0	3	5,7	53	100,0
Çocuğu Ölmeyen	84	59,2	58	40,8	23	13,9	165	100,0
Toplam	109	56,8	83	43,2	26	11,9	218	100,0

(x) Korunanların Yüzdesi

Fertil çağdaki evli kadınlardan, istemli düşük yapan 69 kadın % 92,8; istemli düşük yapmayan 149 kadın ise % 85,9 oranında gebelikten korunmaktadır. Aradaki fark önemli bulunmuştur ($P<0,05$). İstemli düşük yapan kadınların % 43,8'i; düşük yapmayan kadınların ise % 63,3'ü etkili yöntem kullanmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6 : Kadınların İstemli Düşük Yapıp Yapmadıklarına Göre Kontraseptif Yöntem Seçimleri

İstemli Düşük	Etkili Yöntem		Etkisiz Yöntem		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yapan	28	43,8	36	56,2	64	100,0
Yapmayan	81	63,3	47	36,7	128	100,0
TOPLAM	109	56,8	83	43,2	192	100,0

$X^2 = 8,719$

$P<0,05$

İstemli düşük yapan ve yapmayan kadınların etkili yöntem kullanım oranları arasındaki fark önemli bulunmuştur ($P<0,05$). Düşük yapmayan kadınlar daha çok etkili yöntem kullanmaktadır.

TARTIŞMA

Gecekondu bölgesinde gebelik riski altındaki 15-49 yaş evli kadınların % 88,1 oranında gebelikten korundukları görülmüştür. Ülkemizde 1983 yılında yapılan geniş çaplı bir araştırmaya göre, Türkiye genelinde gebelik riski altında bulunan 15-49 yaş evli kadınlarda kontraseptif yöntem kullanımı % 61,5 dir. Bu oran, kentlerde % 71,0; kırsal kesimde ise % 51,0 dir (10). Ulaş ve Çubuk Sağlık Eğitim ve Araştırma bölgelerindeki kırsal örneklerde gebelikten korunma oranları sıra ile % 46,0 (15) ve % 57,0 dir (13). Kent merkezlerinde yapılan araştırmalara göre gebelikten korunma oranları Anara'da % 78,4 (1), İzmit'te % 75,7 (11) ve Trabzon İl merkezinde % 85,0 (4) olarak bulunmuştur. Tümerdem'in araştırmasına göre İstanbul gecekondu bölgelerinde korunma oranı % 45,5 bulunmuş (16), Ankara-Gülveren gecekondu bölgesinde ise bu oran % 81,2 olarak hesaplanmıştır (9). Bu sonuçlar gözönüne alınarak araştırma bölgemizdeki kadınlarda gebelikten korunma oranları Türkiye genelinden oldukça yüksek ve büyük şehir bulgularıyla uyumlu bulunmuştur.

Bölgede kontraseptif yöntem kullanan kadınlar arasında etkili yöntem kullanma oranı % 56,8 dir. Türkiye genelinde bu oran kentlerde % 45,0 ve kırsal kesimde % 43,0 dir (10). Değişik sağlık eğitim ve araştırma bölgelerinde etkili yöntem kullanım oranları şöyledir; Etimesgut'ta % 54,0 (3), Çubuk'ta % 73,7 (7), Gölbaşı'nda 40,7 (8), Ulaş'ta % 56,5 (15) ve Abidinpaşa'da % 49,8 dir (1). Gecekondu örneklerinde ise etkili yöntemle korunma oranları, Ankara-Gülverende % 65,4 (9), Abidinpaşa-Tuzluca'yır gecekondu bölgesinde % 37,0 (14) ve İstanbul gecekondu bölgelerinde % 71,0 dir (16). Bu haliyle araştırma bölgesinde etkili yöntem kullanım oranı, Türkiye kent ortalamasından yüksektir.

Bölgedeki kadınların yaşı ile kontraseptif yöntem kullanımı arasında bir ilişki bulunmuş, 25 yaşın üzerindeki kadınlarda yöntem kullanımının anlamlı şekilde arttığı görülmüştür. Buna karşılık etkili yöntem kullanımının 15-24 yaş grubundaki kadınlarda daha yüksek oranda olduğu saptanmıştır. Her iki bulgu, Türkiye genelindeki bulgularla (10) ve yurdun çeşitli bölgelerinde yapılan araştırma sonuç-

ları ile uyumlu bulunmuştur (1,5,6,12). İster çocuk sayısını sınırlamak dırmak için, isterse gebelik aralığını açmak için olsun, özellikle gençlerin etkili yöntemleri tercih etmeleri, öğrenim düzeylerinin daha yüksek oluşuna bağlanmıştır.

Araştırma bölgesindeki fertil kadınların öğrenim durumları ile gebeliği önleyici yöntem kullanmaları arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu durum, İl merkezleri (1,4,11) ve kırsal bölgelerde (12,13) yapılan bazı araştırmalarla benzerdir. Ancak, Türkiye genelinde, öğrenim görmenin gebelikten korunmayı motive edici bir faktör olduğu gösterilmiştir (10). Bölgemizde öğrenim görmenin gebelikten korunma oranlarını etkilemediği, ancak yöntem seçimini etkilediği, sonuç olarak, öğrenim görenlerin daha çok etkili yöntemleri tercih ettikleri görülmüştür. Diğer bazı araştırmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur (1,4,13). Bölgede öğrenim durumunun korunmayı etkilememesi, kadınların iletişimin hızlı olduğu ortak bir sosyal çevreyi paylaşmalarına bağlanmıştır. Bu sosyal yapı, korunma oranlarında öğrenim farkını ortadan kaldırmışsa da, etkili yöntemlerin seçiminde eğitim düzeyinin daha etkili olduğu açıkça görülmektedir.

Kadınların çocuk sayıları ile kontraseptif yöntem kullanımları arasındaki ilişki, iki ve daha fazla çocuklu kadınların, bir çocuklu ve çocuksuz kadınlardan daha fazla gebelikten korunmaları yönündedir. Sonuçlar, Türkiye genelindeki bulgularla uyumlu olduğu gibi (10), bölgesel bir çok araştırma sonuçlarıyla da benzer bulunmuştur (1,4,6,12). Bu durum, çocuk sayısının, gebelikten korunmayı etkileyen bir faktör olduğunu düşündürmüştür. Çocuk sayısının kontraseptif yöntem seçimini de etkilediği görülmüş, bu etki, çocuksuz ve bir çocuklu kadınların daha çok etkili yöntemle korunmaları şeklinde olmuştur.

Çocuk ölümleri ile kontraseptif yöntem kullanımı ve yöntem seçimi arasındaki ilişki, çocuğu ölen kadınların daha çok gebelikten korunmaları ve daha çok etkisiz yöntemleri kullanmaları şeklindedir. Bu sonuç, çok doğurgan, dolayısıyla çocuk ölümü fazla olan ailelerin gebelikten korunmaya daha çok motive olduklarını, ancak geleneksel yöntemleri aşamadıklarını düşündürmektedir. Çocuğu ölmeyenlerin daha çok etkili yöntem kullanmaları ise etkili aile planlaması uygulayan kadınların daha genç kadınlar olmaları ve bu kadınlarda çocuk ölümlerinin daha az olabileceğini akla getirmektedir.

Hem bizim sonuçlarımız, hem başka araştırcıların sonuçları, istemli düşüklerin gebelikten korunmayı artırdığını göstermiştir (1,2,4). Çalışmamızda, istemli düşük yapmayla yöntem seçimi arasında, düşük yapmayan kadınların daha çok etkili yöntem kullanmaları şeklinde bir ilişki bulunmuş, bir başka deyişle, etkili yöntem kullanan kadınların daha az düşük yaptığı gösterilmiştir.

ÖZET

Araştırma kapsamına alınan gecekondu bölgesindeki kadınların % 88,1'i herhangi bir kontraseptif yöntemle gebelikten korunmaktadır. Gebelikten korunan kadınların % 56,8'i etkili yöntemleri kullanmaktadır.

Kadınlardan ileri yaşta olan, çocuk sayısı fazla olan, herhangi bir çocuğu ölen ve istemli düşük yapanların daha çok gebelikten korundukları görülmüştür. Buna karşılık, yaşı genç olan, öğrenim gören, çocuksuz veya bir çocuklu olan ve hiç çocuğu ölmeyen kadınlarla istemli düşük yapmayan kadınların daha yüksek oranda etkili yöntemlerle korundukları görülmüştür.

Bu sonuçlara göre, gecekondu bölgesinde verilecek aile planlaması çalışmalarında gebelik riski altındaki 25-34 yaş grubu kadınlar, öğrenim görmeyen kadınlar, çok çoculu ve istemli düşük yapan kadınlara öncelik verilmesi gerektiği görülmektedir.

SUMMARY

Fertile women behaviors on contraception in urban fringes which belongs to park training health center

218 women, which they have fertility risks, were interviewed. 192 (% 88,1) of them were use some kind of contraceptive methods. In the contraceptive user group, the main methods are; IUD (% 45,3), oral pill (% 3,7), condom (% 3,1), surgical method (% 4,7), withdrawal (% 35,4) and others (% 7,8). As a result, effective method user has (% 56,8) persantage in the contraceptive user group.

Age of the women, child number of the women, child dead and criminal abortus situation are significantly effect contraception and selection of methods. The educational status of the women was found to be a factor effects only the preference for the methods.

KAYNAKLAR

1. Akdur, R. : Abidinpaşa Eğitim ve Araştırma Bölgesinde Doğum Kontrolüne Başvurma ve Yöntem Seçimini Etkileyen Faktörler, S.S.Y.B. Sağlık Dergisi, 58 : 10-12, 5-14, 1984.
2. Akın, A., Kadın Sağlığı Yönünden Düşük Sorunu, Doğ. Tezi, H..T.F., 1976.
3. Benli, D., ve Ark., Etimesgut Sağlık Bölgesi 1980-1984 Yılları alışmalarının Değerlendirilmesi, H..T.F.-H.S.A.B.D. Yayın No : 85/29, 1986.
4. Bilgel, N., Trabzon İ Merkezinde Aile Planlamasına Başvurmayı ve Yönetim Seçimini Etkileyen Faktörlerle İlgili Bir Araştırma, Sağlık Dergisi, 58 : 10-12, 31-44, 1984.
5. Bulut, A., ubuk Merkez Sağlık Ocağı Bölgesinde Dşklerin İncelenmesi, Uz. Tezi, H..T.F., 1978.
6. Bumin, ., Sincan Sağlık Ocağı Merkezinde 15-44 Yaş Evli Kadınlarda Reprodüktif Hayat İle İlgili Durum Saptanması ve Jinekolojik Muayene Bulguları, Uz. Tezi, H..T.F., 1976.
7. ubuk Sağlık Eğitim ve Araştırma Bölgesi 1984 Yılı alışma Raporu, H..T.F.-H.S.A.B.D., Yayın No : 85/31, Ankara, 1986.
8. Gölbaşı Eğitim-Araştırma Sağlık Grubu Başkanlığı Tanıtım Raporu, Ankara, 1987.
9. Gülveren-Hasköy Sağlık Eğitim ve Araştırma Grup Başkanlığı İstatistik Kayıtları.
10. Hacettepe University Institute of Population Studies (1987), 1983 Turkish Population and Health Survey.
11. Hayran, O. ve ark. : Kent Kadınlarında Doğurganlık ve Gebelikten Korunmaya İlişkin Bir rnek Olay, Nüfusbilim Dergisi, 1987, 9, 55-62.
12. Kazan, H., Kazan Sağlık Ocağı Bölgesinde Doğum Aralıkları ve Buna Etki Eden Faktörler zerine Bir Araştırma, Uz. Tezi, H..T.F., 1977.
13. Öztürk, Y., Kırsal Bölgede Aile Planlaması Hizmetlerinde ğretmen ve İmamların Rolü, Doğ. Tezi, H..T.F., 1982.

14. Özyurda, F., Abidinpaşa ve Tuzluçayır Sağlık Ocakları Bölgelerinde Düşük Sorununu Etkileyen Faktörler ve Bu Sorunun Çözümünde Aile Planlamasının Rolü, Uz. Tezi, A.Ü.T.F., 1981.
15. Sivas-Ulaş Eğitim ve Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı Çalışma Raporu, 1968.
16. Tümerdem, Y., ve ark. : İstanbul Gecekondu Bölgelerinde Doğurgan Kadının Sağlıkla İlgili Davranışı. İst. Tıp Fakültesi Mecmuası c : 48, s : 3, 484-488, 1985.